

A „Századok“ név- és tárgymutatója.

IV.

A magyar heraldikai és genealogiai társaság közlönye, a *Turul* 1883-ban indult meg. Az ezt megelőző időben írt heraldikai czikkek tudvalevőleg nagyjából a „Századok“-ban láttak napvilágot, tehát épp azon évfolyamaiban, melyeknek Névmutatója nemrégiben jelent meg. Ki nem fejezhető örömmel fogadtam tehát a *Névmutatót*, a melyben fáradságos kutatásaim derék segítő társát vártam és reméltem. Sajnos, a felkeltett remények nem váltak valóra. Folyóiratunk eddig már három közleményben foglalkozott a *Névmutató* hibáival s e közlemények anyaga valósággal lesújtó. A felhozott adatok világosan meggyőznek arról, hogy a *Névmutatót* csak kellő ellenőrzés mellett használhatjuk. Szomorú eredmény ez a Magyar Történelmi Társulat évtizedes óhajának s a közönség várakozásának kielégítéséül.

A munka hiányaiért kit terhel a felelősség? A szerkesztőt nem, mert ez elhárítja magáról, mondván: „Arról nem felelhetünk, vajjon ez a gyűjtemény a Századok első tíz kötetének anyagát *minden tekintetben* kimeríti, avagy némi hiányosságokat hagyott. Nem felelhetünk erről, mert a munkát *nem mi* teljesítettük, épen ezért a felelősséget *sem vállalhatjuk* érte, valamint arról sem, hogy a kiténtetett adatok nevekben, címszavakban, év- és lapszámokban tartalmaznak e itt-ott tévedést vagy mindenben a hitelességet tárják fel.“ Az adatgyűjtőt szintén nem terheli felelősség, mert ő már azok közé tartozik, a kiktől csak jót szokás mondani. Egyedül tehát a Magyar Történelmi Társulat index-bizottsága állítható a kritika ítélőszéke elé. Nem csak azért, mert kötelessége volt a készülő munkát ellenőrizni, de azért is, mert a szerkesztő egyik mondatával világosan arra mutat: „*Változtatást* az index-bizottság előleges jóváhagyásával és útasításával csak ott *tettünk*, hol ez minden tekintetben célszerűnek mutatkozott.“

Magam azonban nem vagyok barátja a felelősség ilyenszerű áthárításának. Épp ezért alábbi soraimban megkísérlem az index-bizottságot a reá tukmált felelősség alól felmenteni. A szerkesztővel szemben azonban ezt a jóakaratot már nem gyakorolhatom; ha nem is vállalja — én terhelem a felelősséggel. *Köteles viselni a felelősséget*, mert hiszen meg-

győződött róla, sőt véleményét is nyilvánítja, hogy: „Naményi igen lelkiismeretesen állította össze a Századok első tiz kötetének anyagát.“ Most tehát, ha a kötetben lelkiismeretlenséggel találkozunk, azt nem írhatjuk a lelkiismeretes Naményi terhére. Ha dr. *Bányai Elemér* úr úgy találta, hogy az anyag *lelkiismeretesen* van összeállítva, mi ebben őt meg nem czáfolhatjuk, hanem a kötetben talált hibákat az anyag lelkiismeretlen felhasználásából magyarázzuk.

Állításomat példával is igazolom. A Századok 1875. évf. 54. lapján találjuk *Drugeth János* 1332-iki pecsétjét. Ezt az adatot azonban hasz-talanul keressük a Névmutatóban, mert a szerkesztő Drugeth János nevét elferdítette Drugeth *Istvánra*. Másik példa. A Névmutatóban megütközve látom, hogy a hatalmas *Thurzó János*, a ki már a XVI. század elején Szepes, Bajmócz, Vöröskő stb. várak ura, érthetetlen mellőzés folytán csak halála után 73 évvel jut armálishoz. Ha azonban felütjük a Századok hivatkozott lapját (1871. évf. 66. I) megnyugtathatjuk magunkat, hogy ezt az 1631-iki ominózus armálist nem a hatalmas Thurzó János, hanem valami *Thuszó János* nevű szegény bocskoros nemes kapta. Annyira szegény és igénytelen volt ez az armális-szerző, hogy még a Névmutatóban sem jutott számára hely! Ha *Bányai* jobban szemügyre veszi a lelkiismeretes Naményi kéziratát, nem esik meg vele ez a felületesség. De kérдем, ha Naményi tényleg elírta volna a kérdéses nevet, a szerkesztőnek nem kötelessége-e azt helyreigazítani? A ki csak valaha lapozott Magyarország történetében, jól tudhatja, hogy ez az országos szereplésű Thurzó-család 1631-ben már csak azért sem szorúlhatott armálisra, mert ez időben egyetlen férfi tagja sem volt életben! Már magában véve ez az egyetlen adat is fényesen bizonyítja a szerkesztés lelkiismeretlen voltát, mert egyazon személy czímszója alatt, a kiről 1493., 1505., 1523., 1535. és 1557-ben történik említés, sem helytakarítás, sem más ürügy alatt nem lehet 1631-iki adatokat beiktatni. A ki pedig ily példátlan felületességgel jár el, annak nincs joga a felelősséget másra hárítani!

Heraldikai szempontból szeretném a *Névmutatót* bírálat alá venni. Látva azonban a munka felületes voltát, kínos töprengésben vagyok a miatt, hogy vajjon általában szabad-e kritikát gyakorolni oly munka felett, mely szándékosan mellőzi Horváth Mihály és Henszlmann Imre tanulmányát a *magyar államczímerről* (1872. évf. 96. 317. I.). Azt a tanulmányt, mely éppen fontosságánál fogva ma is gyakorlati jelentőséggel bír. Hiszen a képviselőház által az államczímer hibátlan alakjának meghatározására kiküldött országos bizottság jelentéséről van szó. Azért írom, hogy szándékosan mellőzi a magyar államczímer, mert az 1870. évf. 61. lapján a *magyar nemzet* czímeréről szóló közleménnyel is hasonlóan bánt el a szerkesztő. Lehet-e ezek után heraldikai szempontból szólni a munkáról? Tegyük hozzá, hogy Gyárfás Istvánnak az 1869.

évf. 387—493. I. találtam egy érdekes közleményét: „*Adatok a magyar pecséttanhoz*“, a mit a Névmutatóban semmiféle vezérszó alatt fel nem találhattam.

A Századok első köteteinek lapjain oly gyakran közölt községi pecséteknek az 1873. évf. 720. l. van egyik statisztikája. Ugyanezen statisztikához az 1874. évf. 61. l. pótlást találunk. És mit tesz a Névmutató szerkesztője? Beiktatja a pótközleményt és mellőzi az eredeti statisztikát! Az 1872. évf. 352. l. búzdító közleményt találunk *Törvényhatósági pecsétgyűjtemény* létesítésére. A búzdító szózat azonban sajnos, még a Névmutató szerkesztőségéig sem jutott el. Az 1873. évf. 578. l. gróf Draskovich Miklós és Gáspár *éremgyűjtőkről* van szó. Az idézett neveket föltalálhatjuk ugyan a Névmutatóban, de éremgyűjteményeiről sehol semmi emlékezet. Ime így van képviselve a munkában a történelem három legfontosabb segédtudománya: czímertan, pecséttan, éremtan.

Bosszúságunkat, kedvetlenségünket csak növeli a pongyola szerkesztés. Súlyos szavak ezek, de a teljes meggyőződés mondatja velünk. Példaként legyen elég felemlíteni, hogy *Czímeres-levél* czímszó alatt a *Nm.* szerkesztője következő betűrendet követ: Béres, Berey, Borsy, Bezegh, Bihari, Biró, Bodó stb. Ilyen és ehhez hasonló rendszertelenséggel gyakran találkozunk a kötetben. Folyóíratunk hasonczélú előbbi közleményei bőven mutattak fel eseteket s a nélkül, hogy ismétlésbe esnénk, minden keresgélés nélkül magunk is rámutathatunk még egy párra: Budak, Budakeszi, Budai; — Bustelek, Bussi, Butka, Bústelek; — Guytry, Gvadányi, Günczel; — Lak, Lakodalmi, Lakatari stb.

Rövid bírálatom keretében lehetetlen valamennyi hibára és hiányosságra rámutatni. Ez majdnem akkora feladat volna, mint a kötet újra szerkesztése. Ám azoknak, a kik rá vannak utalva a *Nm.* használatára, némi szolgálatot kívánok tenni és az alábbi sorozatban a szembeötölőbb hiányokat feltüntettem. Ezek vagy *merőben hiányoznak* a kötetből s ezeket * jelöljük meg, vagy pedig *hibásan* vannak felvéve s így csak félrevezetik használójukat.¹

Antalóczi László nemesi bizonyosságlevele: 1871. 604. A *Nm.*-ban *czímeres* levélnek van írva. Az Antalóczi cs. igen helytelenül a *Czímeres-levelek* czímszó alatt is előfordúl.

* *Ányos Albert, Fülöp, Miklós és Péter* részére II. Lajos király által adományozott nemesítő levél: 1869. 187.

Apa község (Szatmár vm.) pecsétje (1705.) 1868. 508. A *Nm.*-ban az 588. lapra történik hivatkozás, a hol erről a pecsétről semmitem található.

Apostag község (Pest vm.) pecsétje (1693.) 1869. 271. 574. A *Nm.*

¹ Mellőzöm persze azokat a hibákat, melyekre az E. M. előző közleményeiben már rámutattott.

e pecsétet 1697-re keltezi s tényleg az első közleményben 1697. szerepel; de a következő közlemény *helyesbíti* e téves adatot, mit a szerkesztő nem vesz figyelembe.

Bagamér-Boda Márton nemesi bizonyság levele. 1871. 604. Ugyanazon eset, mint az Antalóczi családnál, csak itt tetézve azzal, hogy ez a Tekintetes B. Boda Márton egy kalap alá van véve *Bagamér* lovaggal, a **Rákócziak őseivel.**

Bakonyszentlászló község (Veszprém vm.) pecsétje (1695.) 1874. 221. A Nm. hibásan utal a 212. lapra.

* *Baling György* címerlevele (1720.) 1871. 604. Czímereslevél cím-szó alatt a név tévesen *Balnignak* írva.

Balogh (Tegeny) *István* címerlevele (1624.) 1871. 604. A név alatt helyesen, de Czímeres-level cím-szó alatt az armális kelte 1642.

Balogh Mihály nemesi ügyében átirat Zemplén vármegyétől (1742.) A Nm. ezt az egyszerű átiratot 1652-ben kelt armálisnak nevezi.

* *Bereg* mezőváros pecsétje (1567.) 1869. 64.

Beregszász régi pecsétjei (XIII., XIV., XV. század) 1868. 337. 720—725. 1869. 55. A Nm. a pecsétnyomók keletkezésének korát nem jelöli, pedig ez egyike legrégebb községi pecsétjeinknek.

Bethlen-Toroczkai címeres serleg (1685.) 1876. 499. A Nm.-ban ez mint a Bethlen család 1612. évbéli bortartója szerepel, pedig a két címer kétségbevonhatatlanul elárulja, hogy itt *Bethlen Gergelyről* van szó, a ki 1665. szeptember 22-én vette nőül Toroczkai Máriát, tehát a kettős címert csak azután vésethette serlegére. Önként érthető, hogy Bethlen Gergely neve egyáltalán nem szerepel a Nm.-ban.

* *Bobest Jakab* és fiai részére I. Ferdinánd király által 1563. decz. 4. adományozott nemesítő levél: 1869. 187.

* *Brigant Lajos* (Brasszóci) címeres levele (1516.) 1871. 604.

* *Bujáki Máté* pecsétmetsző 1870. 204. A XVII. századból nagyon kevés címervéső nevét ismerjük; nagy kár volt tehát ezt a nevet teljesen mellőzni.

Csanád község (Tolna vm.) pecsétje (1723.) 1872. 718. Ugyan-ezen cím-szó alatt a Pestmegyei Csanád községről is lévén szó, a Nm. ezt a pecsétet is annak tulajdonítja. A pecsét keltét pedig mellőzi.

Csuka cs. címeres levele 1871. 604. A családnév alatt ugyan helyesen, de Czímeres-levelek cím-szó alatt *Csula* cs.-nak beiktatva.

* *Czege* község pecsétje (1696.) 1867. 424.

* *Dejtár* község (Nógrád vm.) pecsétje 1874. 57. A Nm.-ban sajtóhibából *Deptárnak* írva.

* *Domokos* fehérvári prépost címere. 1869. 201—203.

* *Dorincz* (Német) Gáspár címeres-levele (1654.) 1871. 604. A névsorból teljesen kimaradt. Czímeres-levél cím-szó alatt pedig az armális kelte hiányzik.

* *Draskovich* Miklós és Gáspár gr. éremgyűjteménye. 1873. 578.

* *Drugeth János* 1332-iki pecsétje: 1875. 54.

Dunavecse mezőváros pecsétje (1693., 1704., 1735., 1761.) 1868. 734., 735. 1869. 271.

Gerjén község (Tolna vm.) pecsétje (1520., 1540.) 1868. 204., 210., 664. A harmadik közlemény, melynek lapszámát vastagon nyomva adom, helyesbíti a két előzőnek címer leírását. Különös fontossággal bír tehát, de a Nm.-ban épp ez hiányzik.

Gyarmat község (Szatmár vm.) pecsétje. (1511.) 1867. 424.

Halas község pecsétje (1634.) 1869. 572., 1870. 311., (1693.), 1868. 735., 1870. 311. (1736.), 1868. 489. (1755.), 1870. 311.

Hasznos község (Hevesm.) pecsétje (1695.) 1873. 720. A Nm. tévesen az 1872-iki évfolyamra utal.

Hatala cs. címeres-levele (1666.) 1871. 604.

* *Hernád-Mestery* cs. részére II. Ulászló király által 1500 febr. 12. adományozott címeres levél. 1869. 187.

* *Hosszúaszó* község (Máramaros vm.) pecsétje (1701.) 1873. 362.

* *Huszt* város pecsétje (1701.) 1873. 362.

Jászberényi deák czéh pecsétnyomója. (XVI. sz.) 1867. 314., 425., 1869. 741. Ez esetben is épp a helyesbítő közlemény lapszámára nem történt utalás. Pedig az első közlemény merőben hibásan adja a pecsét köriratát. Ez a pecsétnyomó egyébként a Nm.-ban mint a jászberényi *irodalmi kör pecsétje* is szerepel évszám nélkül. Így pedig a kutató határozott megtevésztésére vezet.

* *K. F.* (meg nem határozott község) pecsétje. (1673.) 1871. 435.

Kaba község (**Hajdu vm.**) pecsétje (1705.) 1873. 142., 650. A Nm. ezt a községet két külön címszó alá veszi s olybá tünteti fel, mintha itt nem a hajdumegyei Kaba község pecsétjéről volna szó.

Kádas cs. címeres levele. 1871. 605. A névsorban helyesen, de *Czímer-levél* címszó alatt merőben hiányzik.

Karczag község pecsétje (1693.) 1871. 63—65. Ennek a pecsétnek keletkezését a Nm. szerkesztője indokolatlanul 1684-re helyezi, pedig a cikkkíró csak annyit mond, hogy az évszámoknak csak nyomai látszanak. Ellenben a Századok szerkesztője a pecsétet alaposabb vizsgálat alá véve, az 1693. évszámot tartja valószínűnek.

Kemenczei János és *Miklós* címeres levele I. Lipót királytól. (1687.) 1875. 705. Ezt az adatot Bányai ur akként kezeli, mintha K. János misilis levelet kapott volna I. Lipóttól; K. Miklós pedig armalist.

* *Kőrös-Marosközi* ref. egyházmegye pecsétje (1701.) 1872. 422. Csak *Pecsét* címszó alatt, de itt is, mint Békés-banádi ref. egyházmegye (közösmaros-közi) szerepel.

Községi pecsétek statisztikája 1871. 513., 1873. 720., 1874. 61., 136.

Ezt az adatot három czímszó alatt kezeli a szerkesztő (községi pecsétek, magyar községi pecsétek és pecsétek), de közlése egyik helyen sem teljes.

Kunszentmiklós község (Pest vm.) pecsétje (1662.) 1874. 722. Ez a pecsét a Nm.-ban 1669. évszámmal szerepel, valószínűleg azért, mert egy 1669-iki iraton is előfordul, épp úgy, mint a közleményben említett 1668. kelt iraton is.

Madocsa község (Tolna vm.) pecsétje. 1869. 66. 1872. 719. (XVI. sz.) 1868. 735.

Magyar államczímer 1872. 96., 187., 317. és *Magyar* nemzet czímere 1870. 61. Ezen nem kevésbé fontos adat helyett a Nm. a következő csodabogárral ajándékoz meg: „Magyar nemzet katonai czímere.” Ezt olvasva önkéntelenül a nemszeretem kétfejű sasra kell gondolnunk, pedig ha felütjük a kérdéses lapoldalát, örömmel tapasztalhatjuk, hogy itt (1867. 338.) az ősmagyarok jó turulmadaráról, mint *hadí jelvényéről* van szó: „haec quidem insignia per ... Hungaros usque ad tempora ducis Geysae ... gestata fuere.”

* *Magyarország* egyházi hatóságainak pecsétjei. 1873. 148., 151. Ez a Nm.-ban csak mint „Magyarorsz. hatóságainak pecsétjei” szerepel, pedig a hivatkozott közleményben, illetve az ismertetett könyvben világi és *egyházi* hatóságok pecsétjeiről van szó. A Nm. szófukarsága a kiutatót megteveszti.

Marina cs. címeres levele 1871. 605. A névsorban benne van ugyan, de már a Címeres-levél czímszó alatt kimaradt.

* *Mármarosziget* pecsétje (1701.) 1873. 362.

Mélykút község (**Bács** vm.) pecsétje (1661.) 1872. 205.

Monor község (Pest vm.) pecsétje (1652.) 1870. 204., 353. E pecsét első ismertetője rosszul betűzte ki a köriratot s ebből következőleg a Vas-, vagy Zalamegyei *Molnári* községnek tulajdonította azt. A második közleményben azonban fölvilágosítást találunk, hogy itt voltaképpen Monor község pecsétjéről van szó. A Nm. *Molnári* czímszó alatt föltüntetni a hibás közleményt és *Monori* czímszó alatt a helyesbítő közleményt. Már most a ki a Nm. alapján Molnári község pecsétjét keresi, az talál egy hibás közleményt, a melynek helyesbítéséről tudomása nem lehet és a monori pecsétet bátran használhatja a molnári helyett.

Munkács város pecsétje (1376.) 1868. 724. (1650., 1844.), 1873. 137.

Nagykőrös város pecsétje (1691.) 1868. 508. A Nm. az 588-ik lapra írtal, a hol természetesen e tárgyra mit sem találunk.

* *Nötecz* község pecsétje (1615.) 1867. 424. (Minthogy ily nevű községet nem ismerek, alkalmasint a nógrádvmi *Nötincz* községre vonatkozik.)

Pálffy István gr. címeres serlege. 1876. 498., 668.

* *Pályi* község (Bihar vm.) pecsétje (1701.) 1872. 278.

Pátyi község (Pest vm.) pecsétje (XVII. sz.) 1871. 526. Ezt a pecsétet a Nm. 1713-ra keltezi azért, mert akkor kelt az írat, a melyen alkalmazva van.

Pecséttan történetéhez adatok. 1868. 133., 487—493. A Nm. csak a 133-ik lapot idézi, pedig ott csak a Történelmi Társulatban tartott felolvasásról van szó, ellenben magáról, a magvas értekezésről nem kíván tudomást szerezni.

* *Sághi* cs. 1867. 121.

Sarkad város pecsétje (1677.) 1869. 575. Ezt a pecsétet a Nm. a Torda vármegyei Sarkad községnek tulajdonítja.

Sároskispatak község pecsétje (1616.) 1872. 54. A Nm. Itt meg nem magyarázható okból az 1871. évf. 53. lapjára utal.

* *Serédi Benedek* címeres tányéra (1696.) 1876. 499.

* *Sugó Péter* címeres serlege (1681.) 1876. 498.

Szabadszállás község (Pest vm.) pecsétje (1622.) 1874. 722. A Nm. itt hibásan megint az írat keltét (1669.) idézi, a melyen a kérdéses pecsét előfordúl.

Szalkszentmárton község (Pest vm.) pecsétje (1624.) 1867. 424., 1869. 271.

* *Székely székek zászlószínei* 1869. 125.

Szerencs község pecsétje (1608.) 1867. 424.

Técső város pecsétje (1608.) 1867. 422., 424., (1701.) 1873. 362.

* *Telegdi* község pecsétje (1694.) 1870. 70.

Teleki-Weér címeres serleg (1670.) 1876. 499.

* *Tét* község (Szabolcs vm.) pecsétje (1697.) 1867. 424. Ezt a pecsétet a Nm. a Pestvmi Tétény községnek tulajdonítja, mi okon?

Tibay cs. címeres levele. 1871. 605. Címeres-levél címsszó alatt tévesen *Tobay* cs.

Tokaj község (Zemplén vm.) pecsétje (1549., 1616., 1687.) 1867. 424., 425.

* *Törvényhatósági* pecsétgyűjtemény 1872. 352.

* *Tuszó János* címeres levele. (1631.) 1871. 606.

* *Ujlaky Borbála* címeres tányéra (1696.) 1876. 499.

Ürményi egyházvidék pecsétje (1712.) 1868. 492. A Nm. hibásan utal a 482. lapszámra.

Vámos község pecsétje (1487.) 1867. 423.

* *Vincze* cs. (vadkerti és szentgyörgyi) részére Zsigmond kir. által 1415. febr. 2. adományozott címeres levél. 1869. 187.

Visk város pecsétje (1620.) 1867. 424. (1701.), 1873. 362.

Zsid község (Zala vm.) pecsétje (1630., 1736.) 1874. 584. Nem érdektelen eset ez sem, mert a közlő 1630. vagy 1650-nek olvasta a pecsét évszámát; a szerkesztő azonban alaposabb vizsgálat alá vette a lenyo-

matot és megállapította, hogy évszáma 1630. A Nm. ennek daczára a hibás évszámot közli.

Zsiday cs. (kozmafalvi) címeres levele (1577.) 1871. 606. Két különböző czímszó alatt is feltalálhatjuk ugyan a Nm.-ban, de az egyik helyen a család előneve, a másik helyen pedig a címeres levél kelte hiányzik.

Már folyóiratunk ez évi folyamának 110. lapján kifejezve találjuk *Békési* közleményében azt az óhajt, hogy a repertorium-készítő az ábrák betűrendes lajstromával is szolgáljon olvasóinak. Ez a kívánság valóban indokolt, mert a hasonmások és rajzok jegyzéke nemcsak bővíti ismereteinket és emeli a Névmutató értékét, de a vonatkozó irodalmi anyag fontosságát is kiemeli.

Megoldható lett volna ez a vezérszavak keretében, de külön czímszó alatt (Hasonmások) összesítve is. Az ezzel járó fáradság valóban csekély, hiszen a *Századok*nak csak első évfolyamaiban találunk rajzokat. Ez a kevés rajz is többnyire pecsétet tüntet fel. Azt pedig bárki is könnyen beláthatja, hogy a pecsétannal foglalkozónak mily óriási különbség, hogy a Nm. útálása nyomán fölkeresett pecsétről csak rövid megemlítést talál-e avagy hasonmásban találkozik a keresett pecséttel? Következésképpen mennyivel használhatóbb az olyan Nm., mely ez irányban is világosan tájékoztatja a kutatót.

Minthogy dr. Bányai ezt a szempontot teljesen mellőzte, megkíséreljük az alábbiakban felsorolni mindazon hasonmásokat és rajzokat, melyek a *Századok* első tíz kötetében találhatók.

Bereg mezőváros pecsétje (1567.) 1869. 64.

Beregszász régi pecsétjei. (XIV., XV. sz.) 1868. 720.

Csobáncz város pecsétje. (XVI. sz.) 1869. 66.

Drugeth János 1332-iki pecsétje. 1875. 54.

Dürer Albert címere. 1873. 71.

Erdőbénye község pecsétje. (XVI. sz. és 1702.) 1869. 64.

Fülöpszállás község pecsétje. (1688.) 1868. 489.

Istvánffi cs. címere. 1875. 323.

Karczag város pecsétje. (1704.) 1868. 489.

K. F. község pecsétje (1673.) 1871. 435.

Kolbász-szék pecsétje (1660.) 1870. 309.

Körös-marosközi ref. egyházmegye pecsétje. (1701.) 1872. 422.

Lábatlan cs. síremléke (1400.) 1869. 492.

Laczháza község pecsétje. (1651.) 1868. 487.

Leleszi convent vasajtaja. 1872. 55.

Léva város pecsétje. (1604.) 1868. 507.

Madocsa község pecsétje. (XVI. sz.) 1869. 66.

Mármaros öt korona város pecsétje. (1701.) 1873. 362.

Sátoraljaújhely mezőváros pecsétje. (1702.) 1869. 65.

Szabadszállás község pecsétje. (1622.) 1868. 507.

Técső város pecsétje (1608.) 1867. 423.

Visegrád város pecsétje. (1381.) 1868. 405.

Ennyi az egész és nem több; de vajjon ez a pár sor tényleg nem érdemelte-e meg, hogy helyet találjon a *Nm*-ban? Én úgy vélem, hogy e jegyzék fölvétele nem lett volna haszontalan. Hiszen a szerkesztő sokkal jelentéktelenebb dolgoknak is juttatott helyet. Teszem azt, a mikor a Századok hasábjain valamely rézmetszetről van szó, bárha maga a rézmetszet az idézett helyen nem található, e körülményt a címszó után mindig fölemlíti. Így:

Fabricius (Rézmetszet) 1874. 191.

Gizella, első magyar kir.-né feszülete (rézmetszet, 1777.) 1874. 27.

Gyöngyössy István arczképe (rézmetszet, 1796.) 1874. 27.

Kálmán m. kir. arczképe (rézmetszet, 1815.) 1874. 89.

Károly (Nagy) frank császár zsinaton (rézmetszet). 1874. 191.

Latium (rézmetszet, 1800.) 1874. 89. stb. stb.

Pedig, a mint azt már fentebb is jeleztem, az idézett lapokon hiába keresnők a külön kipéczézett rézmetszeteket. Ebből a szempontból megítélve nemcsak felesleges munkának tűnik ez fel, de egyenesen megtévesztő hatású. Felesleges, mert hiszen olyan dologról számol be, mely a Századokban fel nem található. Megtévesztő pedig azért, mert a ki a *Nm.* lapjait forgatva e kijelentéseket látja, joggal következtetheti, hogy a megfelelő lapoldalon az őt érdeklő rézmetszetet fel fogja találni.

De ne folytassuk!

Magam is csak azzal a felhangzott jogos kívánsággal zárhatom le megjegyzéseimet, — ha ugyan nem hangzik a pusztába — hogy a munka folytatását a Magyar Történelmi Társulat bizza *másra, szakemberre*. Ezt kívánja a magyar történelem-tudomány érdeke, de ezt kívánja a Magyar Történelmi Társulat tekintélye is. Teljes és *minden tekintetben megfelelő repertorium* ma már nem lehet pusztá vágy, jámbor óhajlás, azt *meglehet*, de meg is *kell* csinálni!

Szentmihályi.

Zenetörténet zeneiskolák, magántanítás s a művelt közönség használatára. I. kötet, Az ó- és középkor. 264 l. — II. kötet, Az újkor. 402 l. Irta *Drumár János*, a debreczeni zenede tanára. Debreczen, 1904. és 1097. Csáthy Ferencz bizománya. Ára: I. 4 K. II. 6 K.

Igazában *Drumár János* két kötetes műve az első magyar nyelven írt általános zenetörténet.

A maga idejében jó munka volt a *Bartalusé* is, de csonkán maradt. Az id. *Ábrányi Kornél*-féle teljes ugyan, de újabb átdolgozásával egyetemben, alig emelkedik felül az iskolai compendiumok színvonalán.

Eddig, a ki egy kissé mélyebben akart belenézni a zeneművészet három ezer éves történetébe s szerette volna e művészet valóban csodálatos fejlődését teljes egészében maga előtt elvonulva látni: hiába fürkészett a magyar zeneirodalom termékei között. Ha anya-nyelvén kívül más nyelvet nem ismert, lelkének ez irányú vágyódását, műveltségének e részben való szükségletét ki nem elégíthette.

Ferde és nemzetietlen irányt vett ötven éves zenei életünknek ez is egyik égető bélyege.

Drumár Jánosnak feltétlenül nagy érdeme, hogy ezen a bántó hiányon segíteni igyekezett s bár *Előszavának* két utolsó sora az előre való önvédekezésnek igen éles hangsúlyozása, egyszersmint tudományos zeneirodalmunk jellemzésére oly találó, hogy ide iktatjuk: „... szolgáljon e könyv megjelenése szemrehányásul azoknak, kik jobb műnek megírására hivatottabbak lennének“.

Felette kár, hogy az eddig mondottakban már szinte végeztünk is az első magyar nyelvű általános zenetörténet kiválóságaival s így mindjárt rá kell térnünk a fogyatkozásaira.

Nemcsak a bírálónak, de minden komoly olvasónak feltűnhetik, hogy Drumár ugyan hálás köszönetet mond azoknak, a kik munkája anyagának összehordásáka kezére jártak, de sem a forrás-művekkel, sem a segéd-művekkel be nem számol sehoh; legfennebb elvétve említ zárójelben egy zeneirót, a kivel aztán rendesen vetélkedik is.

Mi, szégyen ide szégyen oda, de becsületesen megvalljuk, hogy ily mély hallgatás, szinte titkolózás mellett, e két kötetes mű eredetiségét és önállóságát megmérni nem tudjuk s legfeljebb csak némi sejdítésekre vagyunk utalva. Drumár János három ezer év történetén szágúld keresztül; néhol aprólékosan részletez (a görögök zenéjénél), másutt század-lépő csizmákkal halad (a keresztyénség első ezer esztendeje). Így aztán ugyan ki merne vállalkozni e több mint fél ezer lapra sokszor túlságosan is összegyömöszölt adatnak, véleménynek, ellenvetésnek és kijelentésnek az ellenőrzésére? Pedig kötelessége az ellenőrzés nemcsak a bírálónak, de minden öntudatos olvasónak. A ki nem pusztá mulatságból olvas, nagyon is szeretné tudni a forrásokat, hogy abból összevetéseket tehessen. És ha pl. tudja, hogy szerző a *kinai ősz-zene* sajátosságairól a *Weber Turandójába* ékelt melodiából (I. 115 l.), az *arab zenéről* pedig a francia *David A sivatag* című zeneképéből (I. 124. l.) szerzett magának fogalmat, azonnal tisztában van e fogalom-szerzés értéktelenségével. De szeretné azt is tudni a bíráló szemmel olvasó, hogy annyi mindenről lévén szó, mikor beszél szerző a maga szájával s mikor a máséval. És szeretné ismerni e *mást*, tudni óhajtaná korát, iskoláját, hogy tekintélyéből szavainak súlyára és értékére következtessen. Ez — úgy vélem — jogos követelése az olvasónak s a szerző köteles ebben őt útba igazítani. Elvégre még a bírálótól sem

lehet kívánni, hogy finansz-feladatra vállalkozzék, mikor a források és segítő művek megnevezése s a nevezetesebb helyek jelzése magában véve még se nem szégyen, se nem hivalkodás.

Több helyen határozottan kiérezzük az önállóságot, a mely néha még igen is élesen kiválik az eddig megszokott szürke alapból; de ezzel szemben találunk tekintélyes idézeteket, melyeket, mint pl. a Liszt-féléket is, minden kritika nélkül, lírikus rajongással fogad el; sőt találkozzunk egy pár egészen gazdátlan idézettel is, a melyeknek szerzőivel egyszerűen adós marad Drumár.

Hogy miért van ez így s hogy miért kell ennek így lennie, igazán nem tudjuk. Nem igen hisszük, hogy a gondatlanság volna e hiány magyarázata. Tán inkább az az ellenszenv, melylyel Drumár, könyvéből kivehetőleg, a német zeneírók iránt viseltetik. Lehet, hogy irtózik a német írók sokszor rőfnyire szaporodó s bizony akárhányszor hivalkodó forrás-jelzéseitől s inkább a francia és angol írókat vette irányadóul, a kik általában is, de a nagyközönségnek szánt műveikben éppen takarékosan járnak el az effélével.

Ez a feltevés, a nélkül, hogy a már fejelemített hiányosságot bármily csekély mértékben enyhítené, egy újabb fogyatékosághoz vezet el, a melyből aztán szépen következnek a többiek.

Nagyon szép és nemes feladatot jelez a címlap, mert azt mondja, hogy ez a mű egyaránt készült a szakemberek és a művelt közönség használatára. Sajnos, ilyen műveink nekünk nem igen vannak, pedig valójában ezek az emberi műveltség igazi előbbre szállítói. A francziák és angolok értik csak igazán ezt a mesterséget; a szorgalmas németeknek sincs valami jó érzékük ehhez, a mi csak azt mutatja, hogy az a címbe foglalt feladat szép, de nehéz feladat.

Igen sajnálatos, hogy Drumár e két irányú feladatnak megfelelni nem tudott, mert ezen nyílalik művének hatása, a mi meg a magyar zeneirodalomban való jelentőségét írja körül. Nagyon félős, hogy e műben sem a szakember, sem a művelt közönség nem találja meg a magáét.

A zenei szakismeretekkel csak gyéren rendelkező művelt közönséget vissza fogja e könyv olvasásától riasztani az a rengeteg adat-halmaz, mely sokszor csupán nevekből és jelentőség nélkül oda vetett családi körülményekből áll. A ki ezeken magát átverné valahogyan, az okvetlenül belevész a sok ismétlésbe, visszaugrásba s belekábúl a homályos és laikus előtt teljesen érthetetlen meghatározásokba. Antonio Lottiról (I. 243 l.) egyebek közt ezt mondja: „Családi élete igen boldogtalan volt; nejét Santa Stellanak hívták.“ És míg a középkori tánczfajtákból egész csokrot pusztán nevek szerint sorol fel, az angol *suite*-ről (I. 250. l.) azt olvassuk, hogy az „szélesebb volt (mint t. i. a francia suite) és nem annyira szigorú szerkezettel“. Ha el is tekintünk ez utóbbi mondat magyartalanságától, még min-

dig kérdéses marad, hogy vajjon lesz-e a művelt közönségnek az ilyen és ehhez hasonló meghatározásokból és jellemzésekből akár valamelyes öröme, akár csak haszna is? Én erősen kételkedem. S bár néhol a stílus eleven-ségében néhol felismerszik a nemes szándék, alig hiszem, hogy e kötetek meg tudnák hódítani a zeneművészet számára azt a nagy közönséget, a melynek meghódítása pedig művelődési és nemzeti feladat.

Természetes dolog, hogy a mi bántja a laikust, az a szakembert sem mindig gyönyörködteti. E mellett azonban a szakember számára egyéb fajta kellemetlenségek is vannak. Ezek egyik csomója a mű elhibázott szerkezetéből fakad. Az összehordott anyag bőségének, különösen ha az ellen-örzés feltételei megvolnának, csak örvendene a szakember, még ha annyira szárazak is azok. De a szerkezetből folyó ismétlések, visszatérések, ellenmondások határozottan fárasztók, néha éppen bosszantók.

Elhibázottnak tartjuk, hogy Drumár a zenetörténet ó-korát a Krisztus utáni X. századig lehozza s közép-kornak a XI—XVII. századok közti időt veszi. Ezt a felosztást semmi sem igazolja. Maga Drumár is egész sereg ellenmondásba keveredik e felosztás miatt. A bevezető részekben szépen fejtegeti, hogy az emberi lélek különböző megnyilvánulásai közt kapocs van, ám azért olyan időpontokat vesz fel, a melyek semmiféle külső és belső mozgalmával az emberiségnek össze nem esnek. A Kr. utáni tíz századot azért veszi az ó-korhoz, mert az, akár csak a történelmi ó-kor, egyszerű és harmonia nélküli volt; a XVIII. századdal azért kezdi az új-kort, mert a két első kor teljesen nélkülözi a harmoniát. Úgyde, később a részletes tárgyalásnál maga a szerző egyenként szépen bemutatja a példákat és eseteket, a melyek e felosztás helyességének ellentmondanak. Az új-kort is pl. csak a XVIII. századtól számítja, de azért kezdi a renaissance frissítő áramlatával és szépen mutogatja a reformáczióknak minden irányban újító, elevenítő hatását.

De a szerkezet e legnagyobb keretének helytelensége közel sem okoz annyi kellemetlenséget, mint az ennek határain belől előálló apróbbak. Ezek közül egynemelyiknek értelmét sem lehet venni. Ilyen, hogy az ókor tárgyalásánál rákmódjára hátrafelé halad. Kezdi a görögökkel s onnan halad az egyiptomiakon keresztül Kína és India felé. E közben meglepetésszerűleg egy kalap alá veszi a *római*, *egyiptusi* és *ázsiai* népek zenéjét. Azt tán el is hallgatom, hogy e kalap karimáján a *római* zene után közvetlenül a *héber* következik, a mely pedig a főcímben benne sincs, tehát igazi meglepetés.

Már inkább értjük, de azért azt sem helyeseljük, hogy a Bachkal kezdődő új-kor tárgyalását műfaji alapokra rakja s *epikai*, *lirai* és *drámai* időszakokat vesz fel. Hogy a leltározó időrend helyett valami nemesebb osztályozási alapot igyekezett találni, a törekvést helyeseljük, de a felvett műfaji alapot zavarónak tartjuk, a mely a mellett ezer ismétlést, oknélküli

megelőzéseket és ellenmondást szül. Erre nézve sem kell egyebet tennünk, mint szerzőt saját magával czáfoltatni meg.

Drumár sok erőltetett és homályos magyarázat után megállapítja, hogy Bach és Händel az epikai zene képviselői; ez azonban nem akadályozza őt, hogy később többször is Bachot a legnagyobb *lirikus*nak nevezze. Egy helyen (II. 32. l.) éppen ilyeneket mond róla: „De ha működésének delelőpontjai gyanánt a János- és Máté-passiót tekintjük is, ezekben *az epikai jelleg csupán az elv kedvéért van jelen*. Bach túlnyomóan lírai, sőt mondhatni, hogy a legnagyobb lírikus.“ Továbbá, mivel ragaszkodik a műfaji alaphoz, időben távoliakat összehoz, közeliakat szétszór s a XIX. században élő elejébe kerül a XVIII. században élőknek. De legbosszantóbb a sok ismétlés, mikor egy zeneköltőről háromfelé is olvasunk, egységes képet pedig sehol sem nyerünk róla. E tekintetben annyira nem kényes Drumár, hogy sokszor maga így nyilatkozik: De most térjünk vissza ehhez meg ehhez; vagy éppen így: Itt most ismétljük, a mit ekkor meg ekkor mondtunk. És mind ez a műfaji alapért történik, a melyet a végén mégis csak fel kell függesztenie, mikor a nemzeti zenére kerül a sor.

Hát bizony, mindez csak rémíti a laikust és bosszantja a szakértőt. Annál inkább bosszantja, mert úgy a legnagyobb keretnek, mint az azon belüli fekvő kisebbeknek meg vannak a maguk természetadta határai, a melyeknek Drumár szerinti eltolását semmivel sem látjuk megokoltnak.

Az ó-kor legyen csak a zenetörténetben is ó-kor s végződjék el a keresztyénség fellépésével. A keresztyénség a mi művelt világunkra, — a melynek egyelőre a zenéjéről van szó — olyan egyetemes bélyeget nyomott, a mely csak úgy könnyedén el nem törölhető. Maga Drumár is a Krisztus utáni ezerévet kénytelen külön tartani a tulajdonképpeni ó-kortól. Legyen tehát ez ismét középkor s tartson a XVI. századig, a mikor minden téren s így a zenében is az egyház uralkodik. Hogy e korszak a görögség zenéjéhez képest nem fejlődik eléggé, az még egyáltalában nem elég ok arra, hogy ezt a kettőt egy fedél alá vegyük. Mert ez időben, a középkorban, más művészetek sem fejlődtek s általában minden lelki fejlődés visszamaradt. A keresztyén szellem pedig oly erős színezetet ad e kornak, a mit még mesterséggel sem lehet a chinai vagy indiai, akár a görög világgal is összekeverni.

Még legtöbb igazság látszik abban, hogy az újkor Bach és Händel művészetével kezdődik. De ebből is csak annyi a valódi igazság, hogy az újkornak ők voltak első nagy művészei. Maga az újkor megkezdődik a XVI. században, mikor egyebekkel együtt a zene is kiszabadul az egyház békóiból s szabadabb lendületet és világi színezetet nyer. Ez ismét, akár csak a keresztyénség, olyan főtös mozzanat, a melyen csakugy könnyedén átsiklani nem lehet. És a mit erre nézve Drumár könyvében találunk, **nem** hogy erősíténé a szerző felfogását, de tán az egész műben a legbán-

több ellenmondás. Drumár itt is maga-magát czáfolja meg, de nagyon durván. Műve 2-ik kötetének első lapjain *Dr. Bulthaupt*-tal szemben azt bizongatja, hogy a modern zene (tehát Bach és Händel zenéje) teljesen független a középkori műzenétől vagyis, szerinte a XV—XVII. századok zenéjétől is. Ha ez igaz volna, akkor természetesen eselnék a lehetőség, hogy az újkort a XVI. századdal kezdhessük. Úgyde, mindjárt három levéllel odább maga a szerző így biztat: „És most lássuk, mily átalakító tényezőkn keresztül szivárgott át a középkori zene használható része az újkorba.“ És valóban ő maga itt is, de később Bach és Händel tárgyalásánál még inkább, szépen kimutogatja, hogy a XVI. és XVII. század nem egyéb, mint előkészület, alapozás e két óriás építkezéséhez.

Szintugy helyesebbnek tartjuk, ha az újkort nem műfaji alapon tárgyalja vala a szerző, hanem lehetőleg megtartja az időrendet s annak határai közt a zeneművészet kifejező erejének fejlődési menetét tünteti fel. Mert köztudomásu, hogy az egy görög irodalmon kívül, a műfaji fejlődés sehol az idői egymásutánnal úgy össze nem esett, hogy azt történeti osztályozás alapjául használni lehetne. A jelen esetben is olyan összevisszaságot szült, a mely éppen a művelt közönség használatára teszi alkalmatlanná a könyvet. Az összevisszaság jellemzéseül ide tesszük a II. kötet 287. lapjáról: „Pusztán zenei szempontból tekintve jogunk van a homophon egész ókort *epikai* jellegűnek tekinteni, melyre a polyphon középkor, az egyházi *lira* következett, míg az újkor gazdag harmoniája a *drámai* elem kifejllesztésére nyújt eszközt.“ Ez tehát ismét egy más, csak úgy odavetett osztályozás, a mely világosság helyett sötétséget termel.

Ezek mind szerkesztésből folyó hibák. Bántók és zavarók, de adandó alkalommal könnyen javíthatók. Sokkal érzékenyebbek, sőt szinte lehangolók azok a jelenségek, a melyek Drumár történetírói képességére vetnek nem nagyon kedvező világot.

Az ókor tárgyalásánál még csupán némi elavultságot veszünk észre. Száz évvel ezelőtt nézték az emberek az u. n. vadnépeket olyan szemmel, hogy bennük „semmit sem találunk, a mi *emberi* volna, vagy a mi a remélhető haladásnak előjeléül lenne tekinthető.“ A száz év óta történt tudományos utazások és a rajtuk kifejlődő néprajzi tudományok ma már lehetetlenné teszik ezt a felfogást. Drumár szemére veti Lisztnek, hogy nem volt folklorista; de bizony az ő művében sem látjuk e tudománynak semmi nyomát. Hosszan és erősen könyvszagú szárazsággal tárgyalja a görögök zenéjét; de sem ennek, sem a többi ókori népnek zenei lelkébe bele nem látunk. A hátramaradt csigahéjak szorgalmasan össze vannak gyűjtve. Hogy milyen lehetett a benne élő csiga, arra nézve útmutatást a néprajzi ismeretek adnának; e helyett bölcselkedő elmélkedéseket s képzeletbeli találgatásokat kapunk.

Igaz, hogy Drumárnak ez a gyengesége csak addig érezhető nagyon,

a míg a keresztyénség zenéjével biztosabb talajra jut; de némi nyoma e felfogásnak mindvégig megmarad, ha egyébben nem, a népi zene elhanyagolásában.

Az újkor tárgyalásánál az avultság helyébe elfogultság lép.

Mi a szubjektív kritikának nem vagyunk elvi ellenségei; sőt úgy sejtjük, hogy a művészetek körében s éppen a zeneművészetben tán soha se is lesz lehetséges tőle megszabadulni. Mi tehát elfogadjuk, ha valaki ítéletét a „*tetszik vagy nem tetszik*“-re alapítja, de a megokolást el nem engedjük, mert abból ítéljük meg, vajjon csupán egyéni izü-e vagy pedig általános érvényű az az érzés, melyből az ítélet kiindult.

Drumár erősen érzése szerint ítél s a megokolásban nem nagyon aggodalmas. Neki elég „*nehány*“ szó, hogy bebizonyítsa Naumannnak, a szerinte is jeles tudósnek „sajnálatos tévedését“. Az pedig, a mit a jó öreg Haydn-ra rámond, annyira példátlan, hogy még a ma divatos hirlapi kritikák közül is kiválik durvaságával. Először is felháborodik azon, hogy mit keres e „*törpe*“ a klasszikusok között; aztán elnevezi egyhuzamban *korlátoltnak, műveletlennek, kapzsinak, falánkknak (!), kislelkűnek és önteltnek*. Hogy történetírónk Haydnra nagyon haragszik, ezekből a pogány jelzőkből látjuk; de hogy miért, azt az ígért tények és Haydn-tól vett idézetek nem igazolják. Tulzását, úgy látszik, maga Drumár is észrevette, mert mindjárt utána teszi: „Igy, egy lélegzetre elmondva szinte ellenségeskedésnek látszik.“ Hát bizony nem csak látszik, de az is és igaztalanság, a minőtől a történetírónak tartozkódnia kell.

Ez különben Drumár egyéni kritikájának még csak a nemleges oldala; kevéssel ér többet a tevőleges, a mikor épp ily buzgalommal felhőkig, égig, csillagokig emeli hőseit. Ezt a fokozatot látjuk pl. Bachnál, a ki „*százszorosán, ezerszeresen, kifogyhatatlanul*“ tagozza a témát. Hogy kit tart Drumár a legnagyobb zeneszerzőnek, azt egyszerűen azért nem tudjuk megállapítani, mert díszítő jelzőinek puskaporát már Mozarthra úgy kilövdözi, hogy később Wagner és Liszt méltatásánál kénytelen beleveszni a képtelenségekbe s szorultságában olyanokat mond, a minek semmi józan értelme nincs.

Beethovent a műfaji felosztás miatt jóval Mozart előtt tárgyalja s azért a IX. szimfoniáról még csak annyit hallunk, hogy az „az emberi elmének csodákkal érintkezőleg nagy alkotása, melyen túl a tiszta öntudat megszűnik.“ „A borongós, nagyszabású első tétel viharrá duzzadó hangtömege, miként az Orkus izzó forgotaga a belézuhan bűnöst, elementáris erővel ragadja meg kedélyünket.“ Az egész „a sphaerák megörjítően édes muzsikája.“

Mozart már „nem *név*, hanem *fogalom*, mely egyértelmű az általa megtalált és legmagasabb piedestáljára emelt zenei Széppel.“ „A zenei genius soha nagyobb alakban nem jelent meg a földön, mint ő benne.“

„És ha Beethoven titáni lelke felszaggatja megdöbbsent tekintetünk előtt a Természet, a Kozmos háborgó életét takaró leplet — Mozart az, a ki az aesthezis büvös szemüvegét tartja elénk, hogy azon át a Szörnyü, a Rettegetes, a Lesújtó mindannyiszor a Szépnek enyhítő, szelid megvilágításban jelenjék meg.“

Ilyen előzmények után, aggodalommal várjuk Wagner és Liszt fellépését, a kiket Drumár valóban olyan szertelenségekkel méltat, a mi néha az értelmetlenség, máskor az izléstelenség határait érinti.

Wagnerről a Tristán és Izolde kapcsolatában így ír: „Mintha küzdelmekkel teli, verejtékes utjában egy nymphomanikus oreaddal találkozott volna, kinek első ölelése hangra támasztja az eltitkolt ifjúi vágyakat és most emésztő mohósággal sietne magát kárpótolni az üdvök elpazarolt pillanataiért!...Az első felvonás még csak a sejtést, a szív tudatlan ébredését rajzolja. Színei még egymásba folynak, mint a gyöngyház fénylése; mozgása még lankadt, mint a párájától elkülönített nőstény-párducz kéjes vonaglása. De a II. felvonásban a vágyakozás buja hangjait az erotika érzéki pompája, az egymásba rohant planéták csodás tűzijátéka váltja fel.“

Mégis Drumár szerint Liszt az, a ki „a tökély végső betetőzését“ elérte. Az ő „superioritása a zongoraművészet terén örökre biztosítottan marad, de amellett Liszt a *legnagyobb instrumentalis* szerző is, a ki csak valaha létezett s ezt kétségbe vonni egyértelmű lenne tájékozatlanságunk elárulásával.“ Ha pedig mégis akadna valaki, a kit e roppant erős fenyegető argumentum nem hat meg, annak számára idézi Rubinstein véleményét: „Köztiünk és Liszt között nem szabad párhuzamot vonnunk; ő mint zongoraművész, mint zeneszerző, mint ember — nem halandó lény többé, hanem *fogalom*.“

Érdekes volna tudni, hogy a kritikának e selejtes módját kitől tanulta Drumár? Nem lehetetlen, hogy éppen Lisztől, a kinek kritikai írásai csakugyan tele vannak ilyen és ehhez hasonló dagályos mondásokkal. Erre nézve némi bizonyíték, hogy szerzőnk el van ragadtatva Liszt ez irányu működésétől is és azt mondja, hogy „kritikai műveit költeményeknek nevezhetjük prózában.“ Arra persze távolról sem gondol Drumár, hogy e jó akarató dicséretével éppen a Liszt kritikáinak értéktelenségére mutat rá.

Hogy ha a kritikának e fellengős módja esetleg a közönség egy kisebb hányadát elbájolná, azon sem csudálkoznánk. Hiszen Balzac szokott volt panaszkodni, hogy egy-egy értelmetlenséget benne felejt regényeiben s szörnyülködve veszi észre, hogy a közönség tetszését éppen azok a helyek ragadják meg s azok kerülnek emlékkönyvekbe is. Közönség, úgy látszik, mindenre akad. De mi azért mégis csak értéktelennek tartjuk az ítélkezésnek ezt a fajtáját.

Nagyon sajnáljuk, hogy ezt Drumárral szemben is kell hangsúlyoznunk, a ki pedig némely más esetben éles látásáról s pártatlanságáról tesz

tanubizonytságot. Az idézett helyektől eltekintve, szépen rajzolja s kellőleg kiemeli Mozart jelentőségét. A német zeneírókkal szemben, ha tán hírlapírói heveséssel is, de egészében helyesen védelmezi Meyerbeert. Különös figyelmünkre érdemes az a bátorság, melylyel a nemesebb czélzatu operetekről szól. Dicsérnünk kell jóindulatát, melylyel a magyar zenét tárgyalja s meglepő elfogulatlansága a Liszt-féle véleménynyel szemben, a melyet érdekesen czáfol.

Okunk van a magyar zenei részszel egy kissé bővebben foglalkozni. A hírlapok ugyanis és a zenei szaklapok annak idején nagyobbára ezzel a részszel foglalkoztak s véleményünk szerint hibás szempontból ítélték meg. A legtöbben azt panaszolták, hogy Drumár általános zenetörténetében *csak* 34 lapot szentel a magyar zenének. Ránk ugyan senki sem mondhatja, hogy e tekintetben valamikor fősvényeknek mutatkoztunk volna; de mi ebben a részben még igen is jóakaratonak s túlságosan bőkezűnek tartjuk a legújabb zenetörténet íróját.

Drumár az újkor tárgyalása menetén, az egyes műfajok külföldi jeles képviselői közé nagy jóakarattal beplántálgatja a magyar zeneszerzőket is. E tekintetben annyira magyar, hogy igazán kevés értékű neveknek is meg nem érdemelt helyet juttat. Szinte teljesen szürke magyar nevek kerülnek a külföldi jeles nevek mellé, a mi bizony inkább lehangoló érzést kelt és egy cseppet sem emeli nemzeti önérzetünket. Mi e tekintetben nagyobb válogatást ajánltunk volna s ha e módszert következetesen keresztül viszi Drumár, azaz, ha mindenütt szépen megkeresi és összeköti a magyar zene vonatkozásait az általános zeneművészettel, tán el is engedjük volna a különálló magyar zenével foglalkozó 3 szakaszt. Mert ez is csupán a könyv szerkezeti hibáit növelte, amennyiben igen sok magyar zeneszerző két helyen is előfordul: egyszer az általános, azután a külön magyar részben. Liszt Ferenczet is, bár nagyra van magyarságával, érdemileg az általános részben tárgyalja s a magyar részre híres czigányokról szóló könyvének taglalásán kívül csupán az ismétlések maradnak.

De hát ez mind csupán szépség-hiba. Elevenbe vág az, hogy Drumár a magyar zene területét sem elméletileg, sem történetileg nem ismeri annyira, hogy róla magának és másnak elfogadható képet tudjon rajzolni. Előtte a magyar zene elmélete és története alig-alig tetszik világosabbnak, mint akár az arab, akár a kínai ősz-zene. Valóban szomorú volna nézni, mikép vergődik a 3 magyar szakaszon keresztül, ha nem tudnók, hogy ebben nem is annyira ő, személye szerint a hibás, mint az a szaknevelés, mely társaival együtt, őt is kimivelte. Drumár és társai nevelésüknél fogva sokkal jobban ismerik a bonyolult görög hangrendszerüket, mint az u. n. magyar hangsort; az egyházi hangnemekről többet tudnak s azokhoz alaposabban hozzászólnak, mint a magyar egyházi népénekhez; előttük a nagy klasszikusok zene-művei nyitott könyvek, melyekből behunyt szemmel

olvasnak, a magyar népdalról pedig annyi tudomásuk van, a mennyi bankettek alkalmából a cigány hegedűjéből fülükbe jut.

Csak ilyen körülmények magyarázzák meg azt az értéktelen összevisszaságot, a mit Drumár „*A cigány virtuozitás*“, „*A magyar zene*“ és „*Zenei élet Magyarhonban*“ címek alatt a magyar zene tárgyalásaképpen előad. Már a fejezetek címéből is látszik, hogy nincs itt semmiféle rend és logika: elméleti és történeti részletek váltakoznak hiányos hírlapi tudósításokkal, a mit éppen találóan zár be a filharmóniai hangversenyek magyar darabjainak statisztikája.

Az érdemleges megítéléshez elégségesnek tartunk két idézetet. A II. 350—351. lapján ezt olvassuk: „A míg a dur és moll gyakorlatba nem került, addig melódiáról a mai értelemben szó sem lehetett s ennél fogva a *magyar dal* nem lehetett idősebb, mint az általános népzene virágzásának megindulása“. Ez az állítás általánosságban sem állhat meg, a magyar zenére vonatkoztatva pedig éppen valótlan. A ki így nyilatkozik, az nem tudja, hogy az igazi magyar népi zene és dal még ma sem követi mindig a dur és moll kategóriákat. Az itt nyilatkozó felfogás, akár csak a vad népekről szóló, csupán olvasmányoknak és könyveknek visszhangja lehet, de nem az életé, nem a közvetlen tapasztalaté.

De még jellemzőbb (a 353. l.) Drumárnak Tinódiról szóló véleménye: „Költészete lírai is volt, de zenéje, melyet verseihez pengetett, epikai. Már t. i. azért epikai, mert más csoportba besorozható nem volt. Hol kereshettünk volna akkor lírát. A lírai zenei elem a nép tulajdona, ez pedig nem dalolgatott akkor.“

Hogy ezeket a bölcsességeket honnan merítette Drumár, örök titok előttünk. Mert eddigi módszeréhez híven, itt is melységesen hallgat forrás- és segédműveiről. De akárhonnan merítette, a zenéhez nem értő is azonnal felismeri, hogy a ki Tinódiról és a XVI. század népköltészetéről ilyen fogalmat alkotott magának, az a magyar irodalomnak és művelődésnek a fejlődésével nincs tisztában.

Ime, így fest a legújabb magyar általános zenetörténet. A mint kimutattuk, mely barázdájú számos ráncz van rajta. A magyar zenei résznél éppen erős a gyűródés. És mégis örvendünk megjelenésének. Mert, tekintve zeneirodal- munk végtelen szegénységét, ez is egy téglá a nagy épülethez. Olvasása a sok ismétlés miatt fárasztó; kritikátlansága és ellenmondásai erős óvatosságra intenek. És mégis, bár minél többen olvasnák! Mert minden fogyatékossága mellett is, az *általános* rész még elég alkalmas volna arra, hogy az érdeklődő s magát művelni akaró nagy közönséget egyben-másban útba igazítsa. Ennyit: az elolvasást feltétlenül megérdemli. S valóban, igaztalanul cselekszik, a ki e két kötetes műről csupán a kötetekhez csatolt indexek alapján mond itéletet — mint a hogy egyik zenei szaklapunk tette.

Seprődi János.

Arany János Irodalomtörténete.

Irodalmunknak valóságos eseménye, hogy Aranynak ismeretlen műve megjelent. Tudtuk ugyan, hogy Arany körösi tanár korában irodalmi előadásainak rövid összefoglalását tanítványainak diktátumként kezökre adta; tudtuk, hogy ilyen diktátumok az egykori tanítványok vagy leszármazottjaik kezében maig megmaradtak, sőt egy ilyent az *Irodalomtörténeti Közlemények* alapján meg is ösmertünk: de arra csak igen kevesen mertünk gondolni, hogy *Arany*nak teljes magyar irodalomtörténetét egykor sikerül rekonstruálni és közzétenni. *Pap* Károly érdeme, hogy ez megtörtént, de a Franklin-Társulat dicsősége, hogy ez a nagyjelentőségű Arany-ereklye olyan igazán jellemző és Aranyhoz illő kiadásban jelent meg s jelenhetett meg! Más országokban Arany Jánosnak méltó társaiul tekinthető költői és írói szellemek ismeretlen művei, haláluk után 28 esztendővel fényben és izléssel diszített, hivalkodó pompában jelennének meg. Más művelt nemzetek kiadói ezzel is jelezni kívánnák a mű kivételességét és irodalmi jelentőségét. Magánkiadók és irodalmi társaságok hajszát indítottak volna az első kiadás jogáért, rajzoló, nyomtató és tervező művészek versenyeztek volna abban, hogy mennél izlésesebben nyomtassák és köttessék az ilyen művet. Tudtak volna megjelenésének eleje harangozni, Akadémiáikban irodalmi ünnepet tartani, az író kultuszát az utókor hálájának fényével besugározni szent kötelességük lett volna. Így a nemzet apraja-nagyja boldog lett volna egy napig abban a tudatban, hogy Aranynak ismeretlen művével lettünk gazdagabbak. Így lett volna — ha a *volna* ott nem volna. Nálunk nem így volt. A Franklin-Társulat, hű akarván maradni Arany Jánosnak általánosan ismert szerénységéhez: *Arany irodalomtörténetét* a szürke körösi kálvinista tanárt is jellemző szürke borítékú *Olcsó Könyvtárnak* 1581—1587. számai alá rekkentette, s úgy az Akadémia, mint a Kisfaludy- és egyéb Társaságok előzékenyen engedték át a dicsőséget a Franklin-Társulatnak, mely szintén „magyar irodalmi intézet“. Csak egyben nem volt a Franklin következetes: abban, hogy ráírta a könyvre Arany nevét, holott Arany irodalomtörténetében saját nevét meg sem említi. Petőfi és kortársai mind ott vannak, de *Arany* hiányzik. Ám nehogy valaki rosszkedvű szeszélyből fakadt ötletnek tarthassa ezt az észrevételt, az irodalmi eseménynek pontos könyvészeti leírása a következő: **Olcsó Könyvtár.** Alapította Gyulai Pál. Szerkeszti Heinrich Gusztáv. *Egy-egy szám ára 20 fillér.* **Arany János** Magyar irodalomtörténete. Közzéteszi és bevezetéssel ellátta *Pap* Károly 1581—1587. sz. 1 K. 40 f. Budapest, Franklin-Társulat magyar irod. intézet és könyvnyomda. 1911. 8-rétű 222 lap.